

Barlangi régészeti lelőhelyek

2013. augusztus 9-én a belügyminiszter rendeletben határozta meg a régészeti jelentős barlangok körét. Számos, az elmúlt száz évben régészeti lelőhelyként regisztrált barlang azonban nem került bele a rendeletbe.

Cserépfalu (Borsod-Abaúj-Zemplén megye), Suba-lyuk (Fotó: Egri Csaba)

A barlangok régészeti kutatása 1906-ban indult meg, elsősorban az ősember nyomainak felkutatására. Az akkor – főleg Kadić Ottó által – alkalmazott feltérési technika lehetővé teszi, hogy napjainkban is meghatározhassuk a leletek rétegtani helyzetét, és így újraértékelhessük azok jelentőségét, a tudomány fejlődéséből adódó újabb szempontok alapján.

Mivel a régészeti lelőhelyeket alkotó földrétegek a barlangok méretéből adódóan is jóval kisebb kiterjedésűek, mint bármely nyíltszíni lelőhely, így nagyon fontos, hogy az ott még érintetlenül meglévő rétegeket csak tudományos célból, régészeti eszközökkel, megfelelő dokumentálás mellett lehessen feltárni, elmozdítani helyükről. Az innen előkerülő, önmagában kisszámú és kisméretű pattintott kőeszközök az egyedüli információink az őskorra vonatkozóan. Ezek anyaga, készítménye, a velük előkerülő természettudományos leletanyag (csontok, magvak, pollenek, faszemek) vizsgálatával azonban megrajzolható a korabeli, több százezer éves természeti környezet és az ember helye, szerepe, fejlődése ebben a környezetben. A későbbi korok (újkőkör, bronzkor) települési emlékei pedig az adott korszakok települési szokásainak rekonstruálásához nyújtanak segítséget.

A barlangi rétegek kis kiterjedésükkel fogva sérülékenyek, könnyen elpusztulhatnak, és velük vesz a történeti információ is. Ennek megelőzésére a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 93. § (2) bekezdés d) pontja felhatalmazza a minisztert, hogy rendeletben megállapítsa a régészeti szempontból jelentős barlangok körét. A 43/2013. (VIII. 9.) BM rendeletben szereplő valamennyi barlang nyilvántartott régészeti

lelőhely, 54 pedig védett, így a jogszabály a gyakorlatban elsősorban a természetvédelmi felügyelők munkáját segítheti. A rendeletben szereplő barlangokban végzendő, a földkitöltés mozgásával járó tevékenységek esetében régész bevonását írhatják elő. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy bármilyen más, a föld bolygatásával nem járó tevékenységhez (denevérszámlálás, klímamérések, stb.) nincs szükség régészre.

A régészeti jelentős barlangok körének meghatározásához azonban számos okból nem elégséges a régészeti lelőhelyként nyilvántartott barlangok felsorolása. Például azért, mert az elmúlt 100–150 évben változott az őslénytani és a régészet egymáshoz való viszonya: korábban együtt kezelték az őslénytani és régészeti leleteket. Így a 20. század elejéig a szakirodalomban megjelenő barlangok lehet, hogy csak őslénytani leleteket rejtettek magukban, az ember tevékenységéhez köthetőket (tűzhely, kőeszköz) nem. Sokszor az eltérő névhaszználat miatt nehéz a régebbi leírásokban szereplő barlangokat megfeleltetni a barlangnyilvántartás elemeivel. Tévedésre vezethet annak figyelmen kívül hagyása is, hogy a negatív eredményű régészeti tevékenység is nyilvántartásba kerül.

Ezért a régészeti nyilvántartás mellett az Országos Barlangnyilvántartásban szereplő településeken található lelőhelyeket ellenőriztük a régészeti kutatások éves jelentései¹ között, a megyei múzeumok évkönyveiben,² és ahol rendelkezésre állt, a Magyarország Régészeti Topográfiája sorozatban, a fontosabb régészeti szakfolyóiratokban,³ az 1945 előtti barlangtani folyóiratokban,⁴ és kigyűjtöttük a barlanghoz kapcsolódó lelőhelyeket. Ez a keresés nagyjából digitális formában történt, az elgépeltésekből és a hibás karakterfelismerésből, valamint a közigazgatási változások miatt eltérő településnevekből adódó hibalehetőségeket a „barlang” szóra történő kereséssel próbáltuk csökkenteni. Ezen felül, ha az Országos Barlangnyilvántartás kutatási törzslapja alapján régészeti megfigyelés is szerepelt a barlangkutató csoportok éves jelentésében, ezt is ellenőriztük.⁵

Az így összegyűjtött lelőhelyek csoportosíthatóvá váltak. Három feltétellel együttes teljesülése esetén minősítettük a vizsgált barlangot régészeti szempontból jelentősnek:

- azonosítása biztos, megfelleltethető az Országos Barlangnyilvántartás elemeinek,
- régészeti (azaz 1711 előtti) leletek bizonyítják a barlang emberi használatát régészeti korszakokban,
- a kitöltést nem tárták fel teljesen (vagyis további kutatásra van lehetőség), illetve ha a barlang falán bizonyítottan a régészeti korokból származó emberi átalakítás nyomai mutatkoznak.

1 1952-től állnak rendelkezésre: ArchÉrt 81 (1954) 69–82.; ArchÉrt 82 (1955) 92–102.; ArchÉrt 83 (1956) 94–103.; ArchÉrt 84 (1957) 82–90.; RégFüz I:9 (1956)–51 (1997); RKM 1998–2010.

2 Az érintett megyék évkönyvei: Baranya megye: A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1 (1956)–50–52/2 (2009); Borsod-Abaúj-Zemplén megye: HOMÉ 1 (1957)–50 (2011) és A Herman Ottó Múzeum Közleményei 1 (1955)–28 (1993); Budapest: Budapest Régiségei 1 (1889)–42–43 (2009–2010); Fejér megye: Alba Regia 1 (1960)–40 (2011); Győr-Moson-Sopron megye: Arrabona 1 (1959)–49 (2011); Heves megye: EMÉ 1 (1963)–16–17 (1978–1979) és Agria 18 (1980–1981)–45 (2009); Komárom-Esztergom megye: KMMK 1 (1968)–17 (2011); Nógrád megye: Nógrád Megyei Múzeumi Közlemények 18 (1972)–20 (1974); A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 21 (1975)–26 (1980) és 7 (1981)–33 (2010); Pest megye: Studia Comitatus 1 (1972)–31 (2011); Vas: Savaria 1 (1963)–33 (2010); Veszprém megye: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 1 (1963)–26 (2010), Zala megye: Zalai Gyűjtemény 1 (1974)–26 (1987) és Zalai Múzeum 1 (1987)–19 (2010).

3 Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 1 (1951)–63 (2012); ArchÉrt 1 (1868)–136 (2011); Communicationes Archaeologicae Hungariae 1981–2009; FolArch 1–2 (1939)–54 (2008–2010).

4 A Barlangkutató Bizottság közleményei (Földtani Közlöny 40 (1910) 84–86.; 386., 563–570., 645–656.; 41 (1911) 105–114.; 452–464., 662–668., 779–795., 42 (1912) 47–54., 325–334., 457–466., 763–776., 928–936.); Barlangkutatás 1 (1913)–17 (1944), Barlangvilág 1 (1926)–13 (1943).

5 Ebben a cikkben csak a régészeti szakirodalomból ismert barlangokat említjük. Régészeti leletekre utalnak a barlangkutató csoportok jelentései a Bobby-, Denevér-, Harmincnyolcas-, Pilis-, Pusztamaróti- és Hajdúugrató 4. sz. barlang, valamint a Szőlősi Arany-lyuk esetében. Ezek a másodlagos és a feltételezett lelőhelyek közé sorolhatók jelenleg.

1. táblázat. Másodlagos lelőhelyek

település	megye	barlangkataszteri szám	lelőhely-azonosító	név	irodalom
Cserépfalu	Borsod-Abaúj-Zemplén	5382-6	15940	Odorvári K-i hasadék	RégFüz I:18 (1964) 60.; HOMÉ 5 (1965) 450.
Miskolc	Borsod-Abaúj-Zemplén	5392-36	75045	Viktória-barlang	RKM 2009, 284–285.
Szinpetri	Borsod-Abaúj-Zemplén	5440-35	16779	Csapás-tetői-barlang	HELLEBRANDT 1973, 592.
Isztimér	Fejér	4422-1		Alba Regia-barlang	ESZTERHÁS 1983, 24–25.
Tata	Komárom-Esztergom	4630-46	64386	Angyal-forrási-barlang	RégFüz I:26 (1972) 18.
Solymár	Pest	4773-1	11422	Solymári-ördöglyuk	VÉRTES 1950, 203.
Hévíz	Zala	4440-1	10401	Hévízi-forrásbarlang	MRT 1, 17/13. lelőhely.
Pápa	Veszprém	4412-6		Tapolcafüi-forrásbarlang	ILON 1995, 126., 73/1b. lelőhely.

2. táblázat. Teljesen feltárt és elpusztult barlangi lelőhelyek

település	megye	barlangkataszteri szám	lelőhely-azonosító	név	irodalom
Kovácsszénája	Baranya	4120-5	21306	Tekeresi-kőfülke (Füstös-lik)	GÁBOR 2001, 91.
Miskolc	Borsod-Abaúj-Zemplén		16742	Mexico-barlang	VÉRTES 1965, 143.
Miskolc	Borsod-Abaúj-Zemplén	5391-38	21294	Gulicska-szírti-üreg	KÖREK–PATAY 1958, 6., 12. lelőhely.
Miskolc	Borsod-Abaúj-Zemplén	5372-125*		Lillafüredi alagút sziklaürege (Lillafüredi-sziklaodú)	KADIĆ 1915, 152.
Miskolc	Borsod-Abaúj-Zemplén	5392-1*	16773	Miskolctapolcai-tavasbarlang (Miskolctapolcai-vizesbarlang)	KÖREK–PATAY 1958, 5., 10. lelőhely; KALICZ–MAKKAY 1977, 145, Fundstelle 265.
Parasznya	Borsod-Abaúj-Zemplén	5363-18	16899	Lambrecht Kálmán-barlang	VÉRTES 1953, 18.
Szomolya	Borsod-Abaúj-Zemplén	5383-15	16814	Királyszéki-barlang (Kaptárkövek, Vén-hegy délnyugati oldala)	SAÁD 1963, 86.
Tornaszentandrás	Borsod-Abaúj-Zemplén	5412-524*	15898	Szentandrási-barlang	RégFüz I:35 (1981) 27.; RégFüz I:36 (1982) 30.; HOMÉ 21 (1982) 110.
Eger	Heves	5342-502*	21312	Berva-völgyi-sziklaüreg	KADIĆ 1934, 3.; KADIĆ–MOTTL 1938, 34–36.; VÉRTES 1965, 225.
Felsőtárkány	Heves	5383-5	21301	Arnóc-kői-barlang	VÉRTES 1965, 227.
Felsőtárkány	Heves	5342-508*	21285	Mész-völgyi 3. sz. üreg (Mész-völgyi-kisfülke)	KADIĆ 1934, 3.; KADIĆ–MOTTL 1938, 42.; KÖREK–PATAY 1958, 18., 64. lelőhely.
Felsőtárkány	Heves	5342-507*	21286	Mész-völgyi 2. sz. üreg (Mész-völgyi-kőfülke)	KADIĆ 1934, 3.; KADIĆ–MOTTL 1938, 40., 42.; KÖREK–PATAY 1958, 18., 64. lelőhely.
Felsőtárkány	Heves	5342-506*	21287	Mész-völgyi 1. sz. üreg (Mész-völgyi-sziklaodú)	KADIĆ 1934, 3.; KADIĆ–MOTTL 1938, 39.; KÖREK–PATAY 1958, 18., 64. lelőhely.
Nagyvisnyó	Heves	5332-5	21307	Ölyves-kői-rókalyuk	VÉRTES 1965, 227.
Pilisszántó	Pest	4840-3	11165	Pilisszántói-kőfülke	GÁBORI 1954, 3.
Solymár	Pest			Solymári-sziklaüreg, Kőbánya (Felsberg)	VÉRTES 1965, 224.
Csesznek	Veszprém	4423-12*	7659	Cseszneki-sziklaodú (Kő-mosó, Kecse-barlang)	ROSKA 1954, 155.

A *-gal jelölt barlangok esetében nem a megadott szakirodalom, hanem az Országos Barlangnyilvántartás adatai bizonyítják, hogy a lelőhely elpusztult.

3. táblázat. Feltételezett lelőhelyek (leletek nem kerültek elő, vagy korhatározásuk nem történt meg)

település	megye	barlangkataszteri szám	lelőhely-azonosító	név	irodalom
Pécs	Baranya	4120-169	22773	Tettyei-forrásbarlang	BÁNDI 1979, 230-231.; GÁBOR 2001, 106.
Cserépfalu	Borsod-Abaúj-Zemplén	5394-4	23898	Perpáci-sziklaodú	KADIĆ 1940, 207.; KÖREK-PATAY 1958, 18., 68. lelőhely.
Égerszög	Borsod-Abaúj-Zemplén	5430-5	23902	Danca-barlang	KADIĆ 1914, 24.; MNM RA 478. Sz.VIII.
Miskolc	Borsod-Abaúj-Zemplén	5391-1		Anna-barlang (Petőfi-barlang)	HOMÉ 19 (1980) 93.; KORDOS 1984, 161.
Miskolc	Borsod-Abaúj-Zemplén	5391-62		Tatár-árki-barlang	SZOLYÁK et al. 2010, 95–108.
Parasznya	Borsod-Abaúj-Zemplén	5363-24	23923	Kő-lyuk 3.	HOMÉ 15 (1976) 68.
Felsőtárkány	Heves	5343-61		Vaskapu-barlang	KADIĆ 1934, 1–5.; KADIĆ-MOTTL 1938, 56.
Mátraszentimre	Heves	5230-1		Csörgő-lyuk	BARTALOS 1891, 137.
Parád	Heves	5230-19		Sárkány-lyuk	BARTALOS 1891, 136.
Esztergom	Komárom-Esztergom	4851-2	23920	Strázsa-hegyi-barlang	VÉGHÉLYI 1922–1925, 24–31.
Piliscsév	Komárom-Esztergom	4840-188	2486	Csévi-barlang	MRT 5, 16/12. lelőhely; DOBOSI 1997, 14.
Tatabánya	Komárom-Esztergom	4630-22	21309	Lengyel-barlang	DOBOSI 1997, 16.
Zsámbék	Pest		12594	Zsámbéki-barlang	MRT 7, 38/17. lelőhely.
Bakonyszücs	Veszprém	4413-48	7292	Száraz-Gerencei-barlang (Pörgöl-hegyi-barlang)	VÉRTES 1965, 114–116.
Dudar	Veszprém		7849	Magos-hegy (Kő-likak)	ROSKA 1954, 157.
Dudar	Veszprém	4423-64		Ördögárok 17. sz. barlang (Ördögárok középső barlangja)	ROSKA 1954, 156.
Sáska	Veszprém	4430-14	23943	Benárd-barlang	NÉMETH 1965, 7.

4. táblázat. Mesterséges üregek

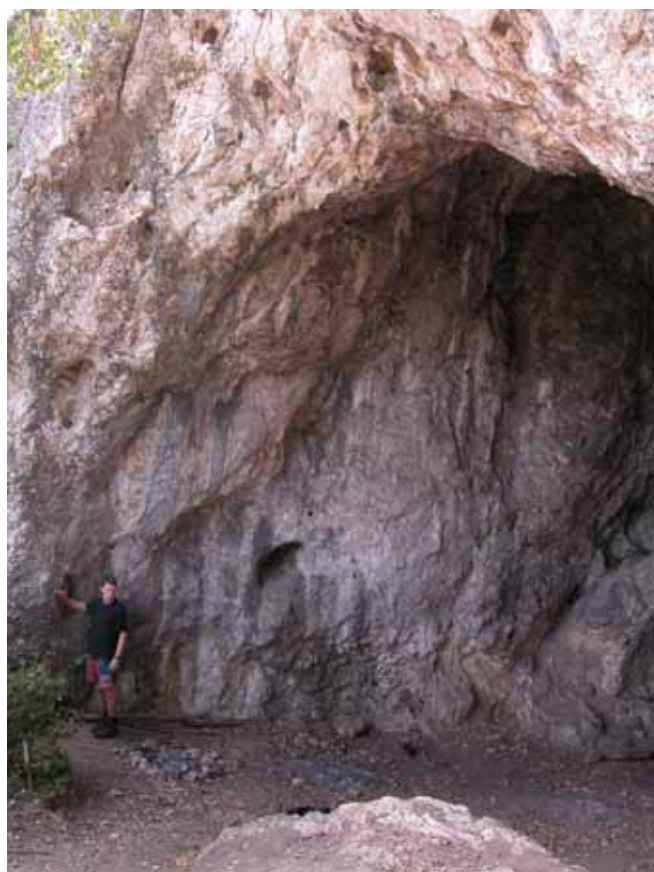
település	megye	lelőhely-azonosító	név	irodalom
Dunaszekcső	Baranya	28930	Töröklyuk	RKM 2003, 204.
Kishajmás	Baranya	24774	Fenyős hegy	RégFüz I:32 (1978) 121.
Sály	Borsod-Abaúj-Zemplén	23931	Lélek-lyuk	MIHÁLY 1978–1979, 76.
Fertőrákos	Győr-Moson-Sopron	1760	Mithras szentély	TÓTH 1971, 218.
Egerszalók	Heves	49488	Remete-völgy	MIHÁLY 1976, 252.
Gyöngyössolymos	Heves	63770	Csákkő	MIHÁLY 1976, 261.
Pomáz	Pest	11257	Holdvilág árok	MRT 7, 23/17. lelőhely.
Szentendre	Pest	11554	Sas-kövi-barlang	MRT 7, 28/33. lelőhely.
Szentendre	Pest	11560	Macska-lyuk	MRT 7, 28/39. lelőhely.
Velem	Vas	38732	Szent Vid	ArchÉrt 81 (1954) 72.
Balatonkenese	Veszprém	7474	Tatár-likak	MRT 2, 8/18. lelőhely.
Tihany	Veszprém	9423	Barátlakások	MRT 2, 45/3. lelőhely.

5. táblázat. Tévesen barlangként számontartott lelőhelyek

település	megye	lelőhely-azonosító	név	irodalom
Orfű	Baranya	22772	Órfői Vízfő-barlang	VÉRTES 1954, 20–21.
Miskolc	Borsod-Abaúj-Zemplén	21279	Óhuta, Csengősteber	VÉRTES 1954, 21.
Esztergom	Komárom-Esztergom	2299	Pilis-nyergi-víznyelő	MRT 5, 18/8. lelőhely.

Bajót (Komárom-Esztergom megye), Jankovich-barlang (Fotó: Egri Csaba)

Pilisszántó (Pest megye), Pilisszántói-kőfülke (Fotó: Egri Csaba)

Számos barlangi lelőhely nem felelt meg ezeknek a kritériumoknak, ezeket hat csoportba rendeztük aszerint, hogy miért nem tekintjük régészeti szempontból jelentősnek az adott barlangot.

Másodlagos lelőhelynek (1. táblázat) tekintendők azok a barlangok, amelyekbe a leletek nem az emberi tevékenysége, hanem a víz, az erózió folytán mosódtak be.

A teljesen feltárt barlangok (2. táblázat) sem minősülnek régészeti szempontból jelentősnek, hiszen már nem a barlang, ha-

nem a feltárt leletanyag és a feltárás dokumentációja hordozza magában a tudományos jelentőséget. Ugyanide soroltuk azokat a barlangokat, amelyek mára elpusztultak, vagy hasznosításuk során a kitöltés megsemmisült.

Számos barlang mérete, elhelyezkedése és formája alapján alkalmas volt az emberi megtelepedésre. Ezekre vonatkozóan azonban még nincsenek bizonyító régészeti adataink, mert lelet nem került elő belőlük, vagy azok kora ismeretlen, csak a szakirodalomban feltételezik, hogy lelőhelyek lehetnek (3. táblázat).

A régészeti szakirodalom mesterséges üregeket (4. táblázat) is illet barlang elnevezéssel, a barlang azonban a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 23. § (3) bekezdés a)

6. táblázat. Azonosítatlan lelőhelyek

település	megye	lelőhely-azonosító	név	irodalom
Cserépfalu	Borsod-Abaúj-Zemplén		Perpáci kőfülke	KADIĆ 1940, 210.
Martonyi	Borsod-Abaúj-Zemplén	21282	Martonyi-barlang	KOREK–PATAY 1958, 28, 90. lelőhely; KALICZ–MAKKAY 1977, 141, Fundstelle 222.
Miskolc	Borsod-Abaúj-Zemplén		Létrástető, Tuskós-barlang	KALICZ–MAKKAY 1977, 145, Fundstelle 257.; HOMÉ 10 (1971) 509.
Csesznek	Veszprém	7659	Kő-mosó	MRT 4, 19/3. lelőhely; ROSKA 1953, 359.; ROSKA 1954, 155.
Csesznek	Veszprém	7664	Kő-völgy	MRT 4, 19/8. lelőhely; ROSKA 1953, 359.; ROSKA 1954, 155–156.
Dudar	Veszprém		Ördögliktól balra nagyobb sziklaeresz	ROSKA 1954, 155–162.
Vászoly	Veszprém	9625	Nagyvár-tető	MRT 2, 50/10. lelőhely; NÉMETH 1965, 9.

pontja alapján csak természetes üreg lehet, ezért a rendelet megalkotása során nem vehettük figyelembe őket.

Ugyancsak előfordul, hogy víznyelő-barlangok szájának feltárása során, de még a talajrétegben (elsősorban löszben) találták meg a lelőhelyet, de a köztudatba a lelőhely a barlang nevével került be (5. táblázat).

Sajnos nem minden, a régészeti szakirodalomban említett barlangi lelőhelyet tudtunk megfeleltetni az Országos Barlangnyilvántartás elemeinek (6. táblázat). Ezek között lehetnek elpusztult barlangok is, de elsősorban a földrajzi azonosításhoz szükséges adatok hiányosságáról van szó. Bővebb adattári anyagok előkerülése esetén a későbbiekben azonosíthatóak lehetnek.

Számos esetben nyílnak a barlangok régészeti lelőhelyen, ezekben az esetekben azonban nem a barlang, hanem körülötte, a felszínen található a lelőhely maga. Ezek közül csak példának említjük az egri, siklósi, sümegi, nagyharsányi várat, vagy a bakonybéli Som-hegy őskori földvárának területén nyíló Nagysom-hegyi és Kis-Pénzlikat.

Fontos hangsúlyozni, hogy a barlangi lelőhelyek összegyűjtése szakirodalom alapján történt. Ezért az új kutatások idővel a rendeletben szereplő barlangok listájának módosítását eredményezhetik.

Varga Gábor
BM Régészeti Osztály

Irodalom

BÁNDI 1979 Bándi Gábor (szerk.): Baranya megye története az őskortól a honfoglalásig. Pécs 1979.

BARTALOS 1891 Bartalos Gyula: Egervideki «kaptár-kövek» és barlangok. ArchÉrt 11 (1891) 135–141.

DOBOSI 1997 T. Dobosi Viola: A paleolitikum kutatása Komárom-Esztergom megyében. KMMK 5 (1997) 7–25.

ESZTERHÁS 1983 Eszterhás István: Az Alba Regia-barlang, a Bakony legnagyobb ismert barlangja. Folia Musei Historico-Naturalis Bakonyiensis 2 (1983) 7–28.

GÁBOR 2001 Gábor Olivér: A Kovácsszénájai-Füstös-lik és Kis-Füstös-lik kutatásának régészeti eredményei (Baranya megye). Folia Comloensis 10 (2001) 91–110.

GÁBORI 1954 Gábori Miklós: A pilisszántói kőfülke magdalenai kultúrája és eredete. ArchÉrt 81 (1954) 3–9.

HELLEBRANDT 1973 Hellebrandt Magdolna: A Kyjatice-kultúra újabb lelőhelye. HOMÉ 12 (1973) 589–598.

ILON 1995 Ilon Gábor: A Magyarország Régészeti Topográfiája 4. kötetének (hajdani pápai járás) kiegészítése 1970–1994. Pápai Múzeumi Értesítő 5 (1995) 63–137.

KADIĆ 1914 Kadić Ottokár: Jelentés a Barlangkutató Szakosztály 1913. évi működéséről. Barlangkutatás 2 (1914) 19–32.

KADIĆ 1915 Kadić Ottokár: Újabb adatok a háromi barlangok ismeretéhez. Barlangkutatás 3 (1915) 148–153.

KADIĆ 1934 Kadić Ottokár: A magyar barlangkutatás állása az 1933. évben. Barlangvilág 4/1 (1934) 1–5.

KADIĆ 1940 Kadić Ottokár: Cserépfalu vidékének barlangjai. Barlangkutatás 16 (1940) 141–274.

KADIĆ–MOTTL 1938 Kadić Ottokár – Mottl Mária: Felsőtárkány vidékének barlangjai. Barlangkutatás 16 (1938) 8–89.

KALICZ–MAKKAY 1977 Kalicz, Nándor – Makkay, János: Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene. Studia Archaeologica 7. Budapest 1977.

KORDOS 1984 Kordos László: Magyarország barlangjai. Budapest 1984.

KOREK–PATAY 1958 Korek József – Patay Pál: A bükki kultúra elterjedése Magyarországon. RégFüz II:2. Budapest 1958.

MIHÁLY 1976 Mihály Péter: A Heves megyei kaptárkövek topográfiája. EMÉ 14 (1976) 245–292.

MIHÁLY 1978–1979 Mihály Péter: A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei kaptárkövek topográfiája. HOMÉ 17–18 (1978–1979) 33–86.

MRT Magyarország régészeti topográfiája

NÉMETH 1965 Németh Péter: A bakonyi barlangkutatások régészeti eredményei. Karszt és Barlang 1965/1, 7–10.

ROSKA 1953 Roska Márton: Ásatások a Bakony barlangjaiban az 1950–1953. években. A Magyar Állami Földtani Intézet Jelentése az 1953. évről, 359–360.

ROSKA 1954 Roska Márton: Bakonyi barlangkutatásaim fontosabb eredményei. ArchÉrt 81 (1954) 155–162.

SAÁD 1963 Saád Andor: A kaptárkövekről. EMÉ 1 (1963) 81–93.

SZOLYÁK et al. 2010 Szolyák Péter – Hajdú Melinda – Gál-Mlakár Viktor: Prehistoric cave art or modern “vandalism”? Stone heads, chippings and engravings of the Cave of Tatár valley, Miskolc-Bükkszentlászló, Hungary. Ősrégészeti Levelek 10 (2008) 95–108.

TÓTH 1971 Tóth István: A fertőrákosi Mithreum. I. rész. Soproni Szemle 25 (1971) 214–226.

VÉRTES 1950 Vértés László: A Solymári-barlang rétegvizszoiról. Földtani Közlöny 80 (1950) 199–203.

VÉRTES 1953 Vértés László: Az alsópaleolitikum emberének első biztos eszközlelete Magyarországon. ArchÉrt 80 (1953) 17–26.

VÉRTES 1954 Vértés László: Néhány új ősköri lelőhelyünkről. FolArch 6 (1954) 9–21.

VÉRTES 1965 Vértés László: Az ősköri és az átmeneti kőkor emlékei Magyarországon. Régészeti kézikönyv I. Budapest 1965.

Rövidítések

ArchÉrt Archaeologiai Értesítő

KMMK A Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei

HOMÉ A Herman Ottó Múzeum Évkönyve

RégFüz Régészeti Füzetek

EMÉ Az Egri Múzeum Évkönyve

FolArch Folia Archaeologica

RKM Régészeti Kutatások Magyarországon

MNM RA Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adattára